

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

з теми : **«ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ
ТЕКСТІВ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи
KorO1-M19
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за ОП Олігофренопедагогіка. Спеціальна
психологія

Супрун Антоніна Сергіївна

Керівник: **Миронова С.П.**,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри корекційної
педагогіки та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський - 2020 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТІВ ЯК ОБ'ЄКТУ ВИВЧЕННЯ В ШКОЛІ.....	5
1.1. Характеристика сприймання літературних текстів дітьми з типовим розвитком.....	5
1.2. Проблеми сприймання літературних текстів дітьми з особливими освітніми потребами.....	23
ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ.....	66
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙМАННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТІВ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	68
2.1. Методика дослідження	68
2.2. Результати дослідження.....	76
ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ОСНОВНИХ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

У сучасному світі освіта є основою майбутнього успішного та щасливого життя. Тому існують безліч навчальних закладів для дітей та дорослих. Зокрема, для дітей з порушеннями розумового розвитку функціонують спеціальні школи, які дають їм можливість опанувати базовими знаннями, вміннями та навичками для майбутньої соціалізації у світі.

Безумовно, однією з головних умов адаптації та інтеграції людини з порушеннями розумового розвитку у суспільстві є вміння правильно, логічно та чітко висловити свою думку, бажання, відповіді на запитання чи самій задати його тощо.

Навчити цьому підростаюче покоління є метою спеціальних шкіл, зокрема уроків української мови та читання. У зв'язку з особливостями психічного розвитку дітей з порушеннями розумового розвитку, ця мета вирішується специфічними засобами, дещо відмінними від тих, які застосовуються у звичних для нас школах.

Проблемою навчання, виховання, розвитку та адаптації осіб з інтелектуальними порушеннями займаються не лише олігофренопедагоги, а й фахівці інших різноманітних галузей, такі як психологи, медики тощо.

Пізнавальні процеси даної категорії дітей розвиваються дещо інакше, аніж у дітей з типовим розвитком – уповільнено та з певними відмінностями.

Тому методики навчання таких дітей з інтелектуальними порушеннями кардинально відрізняються від тих, що пропонують для учнів із збереженим інтелектом.

Як у загальній, так і у спеціальній школі учнів чекають різноманітні навчальні предмети, де потрібно опрацьовувати літературні тексти.

Сприймання цих текстів дітьми з особливими освітніми потребами відрізняється. Тому педагоги, які навчають учнів з інтелектуальними порушеннями повинні чітко знати ці особливості та застосовувати теоретичні знання у своїй повсякденній практичній діяльності. Опираючись на відомі

закономірності сприймання учнями літературних текстів педагог зможе успішно реалізувати освітні, виховні та розвивальні цілі у школі та поза нею.

Мета дослідження: дослідити особливості сприймання літературних текстів молодшими школярами з особливими освітніми потребами.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми літературних текстів як об'єкту вивчення в школі;
2. Описати особливості сприймання літературних текстів дітьми з ООП на основі вивчення наукових джерел;
3. Експериментально дослідити особливості сприймання літературних текстів молодшими школярами з порушеннями інтелекту.

Об'єкт дослідження: особливості сприймання літературних текстів.

Предмет дослідження: особливості сприймання літературних текстів у молодших класах спеціальної школи.

Методи дослідження:

теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної педагогічної і психологічної літератури;

емпіричні: спостереження за діяльністю учнів, бесіда з учнями та вчителями, аналіз **продуктів діяльності учнів**.

Практичне значення: полягає у дослідженні особливостей сприймання літературних текстів дітьми з порушеннями розумового розвитку; теоретичному аналізі та узагальненні загальної та спеціальної педагогічної і психологічної літератури. Результати можуть використовуватися студентами при вивченні окремих предметів та проходженні педагогічної практики, а також вчителями у їх педагогічній діяльності.

Місце проведення дослідження: Золотоніська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат Черкаської обласної ради.

Структура роботи: магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

ВИСНОВКИ

Література – це мистецтво. А мистецтво є одним з засобів, що формує у дитини її світогляд, особистість, формує у неї принципи та цінності, такі як естетичні, моральні та духовні. Література розвиває мовлення дитини, її мовленнєву культуру, збагачує її словниковий запас, розвиває емоційну сферу.

Проблему формування у дитини сприймання літератури досліджувало багато вчених та науковців (Т. Бугайко, І. Зязюн, В. Мухіна, Н. Молдавська, О. Синиця та ін.). Сприймання прочитаного, його глибина, емоційність розглядається як показник духовної зрілості. В багатьох наукових працях стверджується, що сприймання літератури впливає на розвиток особистості.

К. Ушинський звертав увагу на важливість використання у роботі з дітьми усної народної творчості, оскільки вона допомагає розвивати у дітей мислення та мовлення. У приказках та прислів'ях «є дещо цікаве, корисне, що слід дитині зрозуміти, воно являє собою маленьку розумову задачу» [3, с. 89].

Ушинський говорив про те, що сприймання взаємопов'язане з усіма психічними процесами: мисленням, мовленням, пам'яттю, емоційно-вольовою сферою і т.д. Тобто, ми усвідомлюємо те, що сприймаємо, називаємо, описуємо його, проявляємо певне ставлення до нього, діємо по відношенню до сприйнятого певним чином.

Головною передумовою повноцінної реалізації всіх властивостей сприйняття дитиною тексту, а згодом і його розуміння, є увага – «ті єдині, – за К. Ушинським, – двері нашої душі, через які входять в неї всі відчуття й образи» [2, с. 248].

Дослідження Н. Карпинської доводить, що діти старшого дошкільного віку сприймають літературні твори на такому рівні, що здатні оцінити події, описані в ньому та вчинки героїв з авторської позиції.

«Естетичне сприймання нерозривно пов'язане з діяльністю уяви. Образи, що створюються уявою, ґрунтуються на елементах дійсності, які сприймалися, зберігалися у пам'яті й творчо перероблялися...» [4, с. 641].

У тому, як дитина сприйме текст важливу роль відіграє її емоційний стан, прагнення тощо. Емоції спонукають її до сприйняття, пізнання нового – предметів та явищ.

У процесі читання у дітей розвиваються творчі здібності, фантазія, інтелект, увага, пам'ять, особистісні та моральні якості.

Значення літературного читання як засобу морально-естетичного виховання і розумового розвитку дітей розглядалися в роботах багатьох вчених, таких як Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтьєва та ін. У розвитку творчого потенціалу дітей, формуванню їхніх вищих почуттів література, читання відіграє одну з найважливіших ролей.

І. Фіхте вказував на зв'язок художньо-естетичного сприймання та мовлення дитини. На його думку, «з одного боку, сприймання тексту збуджує думку людини, стимулює активність мислення та вдосконалює мовлення. З другого, – відточивши та виправивши на пробному камені своєї творчості особисті здібності, людина продовжує сприймати, але відтепер більш тонко і гостро відчуває, правильно розуміє, глибше узагальнює» [2, с. 237].

Аналізуючи наукові праці, відповіді на питання «Хто така літературно освічена людина?» не виявлено. Проте психологи, педагоги та літературознавці змогли визначити головні риси повного естетичного сприймання літератури. Такий вид сприймання включає в себе не тільки момент розуміння самого сюжету твору, а і його концепції, задуму автора, авторського погляду на світ та його ставлення до певних подій чи героїв, переживань героїв, їхніх почуттів та переживань, вміння критично осмислити твір, а деколи навіть посперечатися з думкою автора.

Починати процес залучення дитини до читацької культури потрібно з самого раннього віку, оскільки це процес складний та тривалий, але якщо

вчасно його розпочати – буде значно більше людей, які здатні та бажають духовно зростати.

На кожному освітньому етапі вирішуються свої певні літературні завдання, які спрямовані на оволодіння читацькою діяльністю. Цей процес починається вже в дошкільному віці. У 30-х р.р. ХХ ст. Виготський Л. С. говорив про те, що ознайомлення дітей з літературою необхідне для того, щоб розкрити перед ними світ мистецтва слова, закласти основи повноцінного сприйняття та розуміння художньої літератури.

Сприймання художньої літератури – складний інтелектуальний і емоційний процес. Крім загального усвідомлення змісту прочитаного, воно включає в себе проникнення читача у внутрішній світ героїв твору, в обставини їх життя і діяльності, в їх поведінку, в сферу їх стосунків. Разом з цим, сприймання супроводжується певним ставленням до прочитаного, відповідними переживаннями.

Осмислення художнього слова не тотожне сприйманню будь-якої наукової інформації. Тут потрібна активна робота не лише мислення, а й уяви. Читання художніх творів принципово відрізняється від читання науково-популярної літератури.

Якщо основна функція читання науково-популярних книг – інформаційно-пізнавальна, то при сприйнятті творів красного письменства головне – співпереживати із світом почуттів автора та його героїв і таким чином зазнати естетичної насолоди. Там основна одиниця сприймання – поняття, умовивід, силогізм, тут – художній образ.

Читання художньої літератури без повноцінного її сприймання – марна трата часу, бо схоплюючи лише основні колізії сюжету, людина не заглиблюється у суть, тим самим позбавляючи себе душевного естетичного задоволення. Тим більш недопустимим і непростимим є нехтування цілісності твору художньої літератури. Осмислено читаючи художній чи науково-популярний твір, людина разом з героями проживає їхнє життя,

разом з ними шукає відповіді на різноманітні питання, що часто сприяє вирішенню особистих проблем студента.

Виділяють два етапи роботи з творами художньої літератури: I – підготовчий етап, який триває з 1-6 класи; II – основний етап, 7-10 класи.

Уроки читання спрямовані на вироблення в школярів навички читання та розуміння ідей творів, художніх засобів та образів. Залежно від мети уроку, його хід, зміст завдань буде варіюватися.

Учні молодших класів школи для дітей з порушеннями розумового розвитку часто не розрізняють та плутають слова або вирази з прямим та переносним значеннями. Тому педагогові важливо навчити їх розрізняти та правильно вживати у власному мовленні. Для виконання цього завдання вчитель повинен організувати достатню кількість вправ на спостереження та використання слів з прямим і непрямим значеннями. Взагалі, з термінами «пряме і переносне значення слів» школярі знайомляться аж у 3 класі. Проте, за попередні роки вчитель підводить їх до вивчення даної теми шляхом організації спостереження за використанням слів у непрямих значеннях. Для цього використовуються вправи підручника з української мови, твори з читанки, художня література, різноманітні посібники тощо.

Учні спеціальної школи розуміють переносне значення лише простих слів та виразів, добре знайомих їм. Значення слів, які вони не знають, вони не можуть зрозуміти з контексту речення. Також школярам важко відповідати на питання «Чому...?», пояснити причини дій героїв та їх наслідки.

Прослуховуючи або самостійно читаючи вірш, учні не задають питання, якщо їм не зрозуміле значення слів, що свідчить про відсутність пізнавального інтересу. Школярі не використовують у своєму мовленні будь-які художні засоби, і добре їм відомі і щойно вивчені.

Уроки читання спрямовані на вироблення в школярів навички читання та розуміння ідей творів, художніх засобів та образів. Залежно від мети уроку, його хід, зміст завдань буде варіюватися. Педагог може використовувати тренувальні вправи на вироблення та удосконалення

основних якостей читання – свідомості, правильності, швидкості та виразності, а також завдання на розуміння та усвідомлення значення художніх засобів, образів, на виявлення ставлення до персонажів тощо.

Важливо перед прочитанням художнього твору правильно підготувати учнів до його сприймання.

Молодші школярі з порушеннями розумового розвитку розвиваються погано розуміють переносне значення слів та словосполучень, після одноразового спеціального пояснення лише деякі учні змогли зрозуміти, що означає фраза, показ ілюстрації без пояснення або підказок не підштовхує дітей до власних роздумів щодо значення слова. Також було виявлено, що прослуховуючи або самостійно читаючи вірш, учні не задають питання, якщо їм не зрозуміле значення слів, що свідчить про відсутність пізнавального інтересу. Під час спостереження було помічено, що школярі не використовують у своєму мовленні будь-які художні засоби, і добре їм відомі і щойно вивчені. Також швидко забувають значення художніх засобів, які нещодавно опрацьовували.

Список використаної літератури

1. Аксенова А. К. Методика обучения русскому языку в специальной (коррекционной) школе / А. К. Аксенова. – М. : Педагогика, 2002. – 320 с.
2. Ананьев Б.Г. Анализ трудностей у процессе овладения детьми чтением и письмом// Известия АПН РСФСР. - 1950. - Вып. 70.
3. Беккер Р. Нарушения речи как фактор, який зумовлює труднощі у навчанні читання та правопису: наукова сесія з дефектології. М., 1967
4. Беляев О.М., Мельничайко Б.Я., Пентилук М.І. Методика вивчення української мови в школі. – К.: Радянська школа, 1987. – 246 с.
5. Вавіна Л.С. Методичні рекомендації до організації і проведення позакласного читання в спеціальній школі. – К.: РУМК спецшкіл, 1979.
6. Василевская В.Я. Понимание учебного материала учащимся вспомогательной школы. – М.: Просвещение, 1960. – 120 с.
7. Василевська В.Я. Вивчення розуміння літературних текстів розумово відсталими дітьми // Изв. АПН РСФСР.-М., 1961. - Вып. 114. - С. 42.
8. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі. – К.: Освіта, 2006. – 268 с.
9. Вашуленко Микола Самійлович «Удосконалення змісту і методики навчання української мови в 1—4 класах» (1991). – 110 с.
10. Воронкова В.В. Обучение грамоте и правописанию в 1-4 классах вспомогательной школы. – М.: Просвещение, 1988. – 102 с.
11. Воюшина М. П. Методические основы языкового образования и литературного развития младших школьников : учеб. пособие / Т. Г. Рамзаева, М. П. Воюшина, Г. С. Щеглова. – М.: Высшая школа, 2003. – 166 с.
12. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 5. Основы дефектологии/Под ред. Т. А. Власовой.—М.: Педагогика, 1983.—368 с— (Акад. пед. наук СССР).

13. Гаврилов О.В. Липа В.О. Ляшенко О.М. Левицький В.Е. Прикладна корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка. 1-4 кл. Навчальний посібник. — Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2014. — 592 с.
14. Гиршман М. М. Литературное произведение. Теория и практика анализа : учеб. пособ. / М. М. Гиршман. – М. : Высш. шк., 1991. – 160 с.
15. Гордійчук О. Є. Моральне виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки : навч.-метод. посіб. для вчителів початкових класів та учнів вищих пед. навч. закладів / О. Є. Гордійчук. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 184 с.
16. Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання 2012 №01 (На укр. яз.) Науково-методичний журнал. Київ. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. 2012. – 50 с. Головний редактор – В'ячеслав Засенко, доктор педагогічних наук, професор.
17. Єременко І.Г. Організація і проведення уроку в допоміжній школі К. : Міністерство освіти УРСР, 1963. – 46 с.
18. Єременко І.Г., Мерсіянова Г.М. Навчання учнів допоміжної школи користування знаннями та уміннями. – К.: Радянська школа, 1971.–136 с.
19. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, 2003.
20. Карпинська Н.С. Сприймання дітьми літературних творів. Виразне читання вихователя. Гра-драматизація як засіб розвитку творчих здібностей дітей / Карпинська Н.С. // Дошкільна лінгводидактика: Хрестоматія /Упоряд. А.М.Богущ.– Ч.2. – К., 1999. – С.634-641.
21. Коваль Г.П., Деркач Н.І., Наумчук М.М. Методика викладання української мови: Навчальний посібник для учнів педінститутів, гуманітарних університетів, педагогічних коледжів. – Тернопіль: Астон, 2008. – 287с.

22. Коваль Г.П., Іванова Л.І., Суржук Т.Б. Методика читання. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. – 280с.
23. Корекційна педагогіка: Основи навчання і виховання дітей з відхиленнями у розвитку: Учеб. посібник для студ. середовищ. пед. навч. закладів Б.П.Пузанов. В.І.Селіверстов, С.Н.Шаховская, Ю.А.Костенкова; Під ред. Б.П.Пузанова. - 2-е вид., Стереотип. - М: Видавничий центр «Академія», 1999.
24. Корнєв О.М. Порушення читання і письма у дітей. - СПб .: Мова, 2003.- 330 с
25. Кравець Н. П. Розвиток мовлення в учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання та української мови / Н. П. Кравець. – К. : А.С.К., 1999. – 276 с.
26. Кравець Н.П. Розвиток мовлення в учнів молодших класів допоміжної школи на уроках читання та української мови / Н.П. Кравець / – К.: А.С.К., 1999. – 276 с. Методичні рекомендації по удосконаленню навичок читання учнів молодших класів допоміжної школи / Під ред. М.В. Плешканівської / М.В. Плешканівська / – К.: РУМК, 1990. – 240 с.
27. Лалаєва Р.І. Про порушення читання в учнів допоміжної школи // Дефектологія. - 1971. - № 2.
28. Лалаєва Р.І., Серебрякова Н.В., Зоріна С.В. Порушення мови та їх корекція у дітей з затримкою психічного розвитку: навч. Посібник для студ. вищ. навч. закладів/Р.І. Лалаєва, Н.В. Серебрякова, С.В. Зоріна. - М.: Гуманитар. вид. центр ВЛАДОС, 2004. - 303 с. - (Корекційна педагогіка)
29. Левицький В. Е. До питання про формування основних якостей читання в учнів молодших класів із порушеним інтелектом / В. Е. Левицький // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". - 2016. - № 12. - С. 62-66. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2016_12_15
30. Лубовский В.І. Загальні проблеми спеціальної діагностики// Спеціальна психологія/В.І.Лубовскій. - М., 2003

31. Лубовский В.И. Развитие словесной регуляции действий у детей/В.И. Лубовский. - М., 1978
32. Менчинская А. Проблемы обучения, воспитания и психического развития ребёнка: избр. психол. труды/Н.А. Менчинская; под ред. Е.Д. Божович. - М.: Изд. Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд. НПО «МОДЭК», 2004. - 512 с. (Серия «Психологи России»).
33. Методика навчання учнів 1-4 класів спеціальної школи : [навчальний посібник / за ред. О. В. Гаврилова]. - Кам'янець-Подільський : ТОВ „Друк-Сервіс”, 2011. - 312 с.
34. Методика навчання учнів 1-4 класів спеціальної школи: Навчальний посібник / за ред. О.В. Гаврилова. - Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2011. - 312 с.
35. Методичні рекомендації з удосконалення навичок читання учнів молодших класів допоміжної школи / під ред. М. В. Плешканівської. - К. : РУМК, 1990. - 240 с.
36. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс : [навчальний посібник] / С. П. Миронова. - Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно видавничий відділ, 2007. - 204 с.
37. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка Підручник / Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка. — Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2015. — 312 с.
38. Опалюк, Є.В. Данильченко, - Кам'янець- Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. - 592 с.
39. Навчальні програми для підготовчого, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей. Українська мова Підготовчий, 1-4 класи Укладач: Висоцька А.М. Київ – 2014

40. Никифорова О. И. Восприятие художественной литературы школьниками : учеб. пособие / О. И. Никифорова. – М. : Учпедгиз, 1959. – 206 с.
41. Основи спеціальної психології: навчальний посібник для учнів педагогічних навч. закладів / Л.В. Кузнецова, Л. І. Переслені, Л. І. Солнцева та ін. ; Під. ред Л. В. Кузнецової. - М. : Видавничий центр «Академія». 2002.
42. Особенности умственного развития учащихся вспомогательной школы. / Под. ред. Ж.И. Шиф. – М.: Просвещение, 1965. – 343 с.
43. Петрова Г. А. Эстетическое восприятие художественных произведений школьниками старших классов / Г. А. Петрова. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1973. – 68 с.
44. Под редакцией Петровой В.Г. Обучение учащихся 1-4 классах вспомогательной школы. – М.: Просвещение, 1982. – 208 с.
45. Прийоми інтерактивного навчання читання в початковій школі. Методичний посібник на допомогу вчителю початкових класів / Н.О.Нечаєва, О.М. Кужель – Кам'янець-Подільський, 2011. – 95 с.
46. Прикладна корекційна психопедагогіка : Олігофренопедагогіка. [навчальний посібник / О. В. Гаврилов, В. О. Липа, О. М. Ляшенко та ін., за ред. О. В. Гаврилова, В. О. Липи.– Кам'янець-Подільський : ТОВ „ДрукСервіс”, 2014. – 592 с.
47. Психологические проблемы коррекционной работы во вспомогательной школе. / Под. ред. Шиф Ж.И., Петровой В.Г., Головиной Т.Н. – М.: Просвещение, 1980. – 176 с.
48. Рожина Л. Н. Некоторые условия возникновения интереса к переживаниям и мыслям литературных героев у детей младшего школьного возраста / Л. Н. Рожина // Вопросы психологии. – М. : Просвещение, 1966. – №2. – С. 139-146.
49. Рожина Л.Н. Психология восприятия литературного героя школьниками / Л.Н. Рожина. – М. : Педагогика, 1977. – 176 с.

50. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии/С.Л.Рубинштейн – СПб.: Питер, 2001. – 720 с.
51. Савченко О.Я. Сучасний урок у початкових класах: Посібник для вчителя. – К.: Магістр-8, 1997. – 256с.
52. Светловская Н.Н. Методика внеклассного чтения. – М., 1977. – 207 с.
53. Сорокина Н.К. Особенности навыка чтения у детей-олигофренов. Вопросы олигофренопедагогтики. – М.: Просвещение, 1977. - №3
54. Сосновская О. В. Методика преподавания русского языка в начальных классах : учеб. пособие / М. Р. Львов, В. Г. Горецкий, О. В. Сосновская. – М.: Академия, 2000. – 464 с.
55. Спеціальна педагогіка: Учеб посібник для студ. Вища. Пед. Навч. Закладів / Л. І Аксьонова, Б. А. Архипов, Л. І. Белякова та ін., За ред. Н. М. Назарової. - 2 - ге вид., Стереотип. - М.: Видавничий центр «Академія», 2001
56. Ткаченко А. Мистецтво слова: [Вступ до літературознавства]: Підручник для учнів гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / А.Ткаченко. — 2-е вид., випр. і доповн. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. — 448 с.
57. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. Інтегрований курс / За ред. А.П. Каніщенко, Г.О. Ткачук. – К.: Промінь, 2003. – 232 с.
58. Ульянова Т. К. Методика преподавания грамматики и развития речи учащихся вспомогательной школы / Т. К. Ульянова. – К. : КГПИ, 1990. – 94 с.
59. Ульянова Т.К. Методика викладання української мови в допоміжній школі Навчальний посібник. — Київ: КДПІ, 1984. — 121 с.
60. Федина В. В. Самовчитель за спеціальною методикою пояснювального і літературного читання. Навчально-методичний посібник. - Великий Новгород: новго ім. Ярослава Мудрого, 2005.

61. Фихте И.Г. План -закладки школы ораторского искусства. – СПб, 1912. – 312 с.
62. Чепелева Н.В. Психология чтения текста студентами вузів. – К.: Либідь, 1990. – 100 с.
63. Шалагінов Б. Науковий та «шкільний» аналізи художнього тексту / Б. Шалагінов // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. — 2004.— №6.—С.6 -9.